

пропагувало гасло самостійної України як актуальну й остаточну мету національно-політичної боротьби українців. Другим значним здобутком стрільців виявилось те, що вони усвідомили ідею збройної боротьби як необхідного засобу досягнення державної незалежності. І третім їхнім досягненням стала практична справа – військове виховання та навчання молоді.

Праця передвоєння отримала своє органічне продовження в діяльності легіону Українських січових стрільців в роки Першої світової війни та київських Січових стрільців у ході Української революції. Крім єдності стрілецької ідеології та спільності історичної назви, всі формації УСС об'єднували ще й люди, що їх творили.

VII. Етап повідомлення домашнього завдання.

Обов'язкове. Опрацювати хронологію бойового шляху легіону Українських січових стрільців. Написати однойменний твір-есе.

Тарас МИХАЙЛІВ,

учитель історії Комунального закладу загальної середньої освіти
«Лицей № 3 імені Артема Мазура Хмельницької міської ради»,
учитель-методист

КОМАНДАНТИ ЛЕГІОНУ УКРАЇНСЬКИХ СІЧОВИХ СТРІЛЬЦІВ.

Урок-персоналізація. 10–11 класи

Мета. Характеризувати командантів легіону УСС: Франца Кікаля, Дмитра Кренжаловського, Мирона Тарнавського, Осипа Микитку, Михайла Галуцинського, Григорія Коссака, Антіна Вариводу та визначати заходи, що їх вони вживали для зміцнення стрілецтва; визначати та застосувати у мовленні поняття і терміни «командант», «Українські січові стрільці»; розвивати вміння учнівства порівнювати, оцінювати і пояснювати історичні факти біографічних даних на основі здобутих із різних джерел знань; виховувати почуття патріотизму та любові до рідної землі; висловлювати ставлення до історичних діячів, судження про доленосні події та явища тієї доби.

Тип уроку. Урок вивчення нового матеріалу, формування вмінь та навичок.

Послідовність проведення етапів уроків

I. Етап облаштування класу (1–2 хв.).

II. Етап актуалізування опорних знань учнів (3 хв.).

Учитель.

Вже бубон грає, треба вставати,
Пан сотник каже машерувати.
Бувай здорова, мила Вкраїно,
Не плач за мною, мила дівчино.

Сидір Воробкевич

**Орієнтовний перелік запитань
для актуалізування опорних знань учнів**

- Про яку сторінку історії України мовиться у вірші?
- У якому становищі опинилися українські землі напередодні та під час Першої світової війни?
- Хто такі Українські січові стрільці? Коли вони постали?
- Які причини сприяли появі стрілецтва?

III. Етап мотивування пізнавальної діяльності учнів (2 хв.).

Учитель. Після початку Першої світової війни українські партії, що діяли на території Австро-Угорської імперії, об'єдналися, створивши Головну українську раду та Українську бойову управу – організацію, яка повинна відати командуванням створюваного легіону Українських січових стрільців. Вже 6 серпня 1914 р. Головна українська рада та Українська бойова управа виступили з маніфестом, в якому вони від імені українського народу закликали українську молодь записуватися у легіонери. На цей заклик відгукнулося близько тридцяти тисяч осіб, з яких дві з половиною тисячі залучено на службу. 3 вересня 1914 р. легіон УСС прийняв присягу на вірність Австро-Угорщині та Україні і став ще одним з'єднанням австрійської армії. Загалом легіоном командували сім командантів.

IV. Етап оголошення теми та визначення навчальних цілей (1 хв.).

Командантами УСС почергово призначалося семеро людей. Серед них – Михайло Галущинський, Григорій Коссак, Антін Варивода, Франц Кікаль, Дмитро Кренжаловський, Мирон Тарнавський, Остап Микитка. У всіх різна доля, свій шлях у легіоні. Тому ми з вами, розглянувши їхній життєвий шлях, вияснимо їх внесок у бойову сторінку Українського січового стрілецтва.

V. Етап повідомлення знань, формування умінь і навичок (25 хв.).

Учитель об'єднує учнів у сім груп (3–4 учні) та пропонує 7 карток з інформацією про одного з командантів УСС (додатки № 1–7). Кожна група повинна на основі запропонованої інформації виступити із розповіддю, вказуючи дати, події, географічні назви, імена і прізвища, які стосуються командувачів легіону УСС. Під час виступів учні заповнюють таблицю.

Орієнтовний приклад таблиці «Команданти легіону Українських січових стрільців»				
Прізвища, імена	Дати	Події	Географічні назви	Висновки
Михайло Галущинський	1878–1931; 18.08.1914 – 21.01.1915	Командант УСС, директор Рогатинської гімназії, Галицька битва	Львів, Відень, Галичина, Рогатин, Золочів	Перший командант Українських січових стрілців, брав участь у Галицькій битві

Григорій Коссак	1882–1939; січень 1915 – листопад 1916	Вчитель, командант УСС, викладач, «Український національний центр»	Дрогобич, Львів, Маківка, Галич, Харків, Москва	Яскравий приклад боротьби за Україну
Антін Варивода	1869–1936; листопад 1916 – березень 1917	Командант УСС, полковник УГА	Серет, Львів, Лисоня, Ліберець, Відень	Очолював УСС в дуже складний момент їх буття
Франц Кікаль	?–1917; 17.03 – 01.07.1917	Командант УСС, підполковник австрійської армії	Брно, Конюхи	Загинув як герой в битві під Конюхами, показавши звитягу на полі бою
Дмитро Кренжаловський	1891–1946; липень – жовтень 1917	Командант УСС, книговидавець, редактор	Львів, Бельгія, Київ	Пройшов шлях від команданта УСС до книговидавця
Мирон Тарнавський	1869–1938; жовтень 1917 – січень 1918	Командант УСС, генерал-четар УГА	Барилів, Черниця, Львів, Відень, Перемишль	Учасник Чортківської офензиви
Осип Микитка	1871–1920; січень – жовтень 1918	Командант УСС, генерал-хорунжий УГА	Золочів, Перемишль, Одеса, Запоріжжя, Москва	Приклад українця-мученика за кращу долю Вітчизни

Під час уроку учні занотують до історичних словників нові поняття: «командант», «Українські січові стрільці», «офензива».

VI. Етап узагальнення та систематизування набутих знань, сформованих умінь і навичок (10 хв.).

Учитель пропонує учням виконати тестові завдання, спрямовані на повторення опрацьованого матеріалу.

Орієнтовний приклад добору тестових завдань

1. Хто став першим командантом УСС?
 - А. О. Микитка
 - Б. М. Тарнавський
 - В. Г. Коссак
 - Г. М. Галуцинський**
2. Хто з командантів УСС народився в Чехії?
 - А. А. Варивода
 - Б. Ф. Кікаль**
 - В. М. Тарнавський
 - Г. О. Микитка
3. Хто з командантів УСС заарештований у справі «УНЦ»?
 - А. Д. Кренжаловський
 - Б. А. Варивода**

- В.** Г. Коссак
Г. М.Галущинський
4. Хто з командантів УСС загинув у бою?
А. Ф. Кікаль
Б. Г. Коссак
В. А. Варивода
Г. Д. Кренжаловський
5. Хто з командантів УСС розстріляний в Москві?
А. М. Тарнавський
Б. О. Микитка
В. М. Галущинський
Г. А. Варивода

Учитель пропонує учням написати на основі отриманих знань невеликий (до 10 речень) твір «Команданти легіону Українських січових стрільців».

VII. Етап підведення підсумків (3 хв.).

Учитель пропонує учням висловити свої міркування про командантів УСС та їх внесок у національно-визвольну боротьбу українського народу в період Першої світової війни.

VIII. Етап повідомлення домашнього завдання (1 хв.).

Обов'язкове. Підготувати презентацію про одного з історичних персонажів уроку.

Вибіркове. Укласти тест про одного з командантів легіону УСС.

Додатки

Додаток № 1. Михайло Галущинський (псевдоніми, криптоніми: Височанський, Височанський Микола, Подорожник; *25/26 вересня 1878 р., с. Звиняч, Чортківський район, Тернопільська область – † 23 вересня 1931 р., м. Львів) – український педагог, військовик, публіцист, культурно-освітній та громадсько-політичний діяч. Народився в родині священника. Закінчив Тернопільську гімназію, де входив до нелегального учнівського товариства «Громада». У 1898–1900 рр. навчався у Львівському, а в 1900–1901 рр. – у Віденському університетах. У студентські роки брав активну участь в українському громадсько-політичному житті, очолював «Академічну громаду» у Львові та «Січ» у Відні. Разом з Антіном Крушельницьким, Лонгином Цегельським, Сенем Горуком, Євгеном Косевичем видавав перший український студентський журнал «Молода Україна», в якому пропагувалася ідея побудови незалежної української держави. У 1901 р. після закінчення університету деякий час працював викладачем у Золочівській гімназії. З 1909 р. – директор Рогатинської гімназії Святого Володимира. В цей період став організатором гімназійної освіти в Галичині. Із 18 серпня 1914 р. по 21 січня 1915 р. – командант легіону Українських січових стрільців. Із середини 1915 р. – військовий референт при командуванні австрійської армії. З 1918 р. – активний учасник «Листопадового зриву» у Львові. У 1923–1931 рр. – очолював товариство «Просвіта», яка під його керівництвом перетворилася в значну

організацію. У 1921–1924 рр. – професор Львівського (таємного) українського університету. У 1925 р. став одним з співзасновників і провідним учасником Українського національно-демократичного об'єднання (УНДО). У 1928–1931 рр. обраний сенатором і віце-президентом (віце-маршалком) польського сенату.

Додаток № 2. Григорій (Гриць) Коссак (* 7 березня 1882 р. м. Дрогобич, Львівська область – † 3 березня 1939 р., м. Москва) – командант УСС, полковник УГА. До 1914 р. працював вчителем у селі Ясениця біля Дрогобича, брав активну участь у роботі товариства «Січові стрільці» на Дрогобиччині. На початку Першої світової війни мобілізований до австрійської армії. Згодом відкликаний на прохання Української бойової управи для формування УСС. Із січня 1915 р. по листопад 1916 р. – командант Українських січових стрільців. 5–9 листопада 1918 р. – командуючий українськими військами у Львові. У 1917–1918 рр. – заступник командира, а згодом командир вишколу УСС. В грудні 1918 р. очолив південні групи українсько-польського фронту. З кінця 1918 р. очолював Третій корпус УГА, згодом – тилові служби. На початку 1920-х рр. перебував у таборі для інтернованих у м. Ліберець (Чехословаччина). Згодом жив в еміграції в Австрії та на Закарпатті. В 1924 р. повернувся до УССР, викладав українознавство в школі червоних старшин у Харкові. В 1931 р. заарештований органами Народного комісаріату внутрішніх справ (НКВС). Звинувачений у приналежності до підпільної терористичної організації – Українського національного центру (УНЦ). Спочатку відбував покарання на Соловках, наприкінці 1933 р. переведений до Малого Ірбіту на Уралі. Після звільнення у 1937 р. жив у Москві, викладав німецьку мову. У 1938 р. заарештований удруге. 2 березня 1939 р. Військова колегія Верховного суду Союзу Советських Соціалістичних Республік (СРСР) засудила Григорія Коссака до страти. Наступного дня його розстріляли. По-смертно реабілітований 1989 року.

Додаток № 3. Антін Варивода (* 10 січня 1869 р., м. Серет (Буковина) – † 12 березня 1936 р., м. Відень) – командант легіону Українських січових стрільців; полковник Української Галицької армії. Закінчив австрійську старшинську школу. З початку Першої світової війни очолював сотню в австрійському війську. З листопада 1916 р. по березень 1917 р. – командант УСС. Під час українсько-польської війни 1918–1919 рр. – полковник УГА. Призначений до складу ліквідаційної комісії, займався поверненням вояків-українців з Австрії та Італії на Батьківщину. У 1920 р. командував бригадою інтернованих вояків УГА в мм. Ліберець (Чехословаччина) та Яблонне (Німеччина). Проживав у Відні, де й помер.

Антін Варивода.
Енциклопедія історії України

Франц Кікаль.
Вікіпедія

Додаток № 4. Франц Кікаль (* ?, м. Брно, Моравія – † 1 липня 1917 р., с. Конюхи, Козівська селищна громада, Тернопільська область) – командант Українських січових стрільців (1917 р.). Під час Першої світової війни – підполковник австрійської армії. В 1914–1916 рр. служив у 24-му (Коломийському) піхотному полку австрійської армії, який майже на 80 % складався з українців. У листопаді 1916 р. переведений до УСС як командант вишколу Українських січових стрільців. Із 17 березня по 1 липня 1917 рр. – командант УСС. Був єдиним командантом-іноземцем у легіоні. Франц Кікаль загинув у ході боїв легіону з російськими військами.

Додаток № 5. Дмитро Кренжаловський (* 1891 – † 1946 рр.) – командант легіону УСС. Відряджений до УСС із австрійського війська. Легіон очолював у липні-жовтні 1917 р. Активний часник польсько-української війни 1918–1919 рр. Опісля – книго-творець, видавець часописів «Будяк», «Кіно». Помер у Бельгії.

Дмитро
Кренжаловський.
Вікіпедія

Додаток № 6. Мирон Тарнавський (* 29 серпня 1869 р., с. Барилів, Львівщина – † 29 червня 1938 р., с. Черниця, Львівщина) – український полководець, генерал-чотар УГА і її головнокомандувач. Народився в родині греко-католицького священника. Здобувши початкові знання у сільській народній школі, закінчив німецьку гімназію у Бродах та призваний на однорічну військову службу до австрійської армії. Згодом успішно склав іспити в старшинській школі у Львові. У 1892 р. завершив навчання в офіцерській школі у Відні і отримав звання лейтенанта австро-угорської армії. Службу проходив у 18-му батальйоні крайової оборони у Перемишлі та інших гарнізонах Галичини. В 1909 р. здобув звання капітана, відбуваючи перші роки війни на австро-російському фронті. Із січня 1916 р. – командант вишколу УСС, із жовтня 1917 р. по січень 1918 р. – командант УСС. 17 лютого 1919 р. перейшов на службу в УГА, отримавши призначення на команданта фронтової групи «Схід», а згодом полковника Другого корпусу УГА. Очолював Другий корпус у боях біля Львова, в Чортківській офензиві. 5 липня 1919 р. диктатор ЗУНР Євген Петрушевич призначив Мирона Тарнавського генерал-чотарем і головкомом УГА. Після переходу за ріку Збруч він пережив дні тріумфу й трагедії об'єднаних українських армій: похід на Київ та його здобуття (30 серпня 1919 р.), відступ, пошесть тифу. У 1920 р. під час союзу УГА з Червоною армією переховувався у Балті й у Києві, звідки по приході польської армії переїхав до Галичини. Вивезений поляками

до табору полонених у Тухолі, перебував там до кінця 1920 р. Після звільнення повернувся до Галичини та жив у с. Черниця поблизу м. Броди, де й помер. Похований на Янівському цвинтарі у Львові серед стрілецьких могил вояків Української Галицької армії.

Додаток № 7. Осип Микитка (* 21 лютого 1871 р., с. Заланів, Рогатинська міська громада, Івано-Франківська область – † 1920 р., м. Москва) – український військовий діяч, сотник УСС, генерал-майор (генерал-хорунжий) УГА. Народився в сім'ї народного учителя. Закінчив гімназію в місті Перемишль. Після закінчення кадетської школи у Відні (1902 р.) поступив на військову службу. Під час Першої світової війни служив кадровим офіцером австрійської армії – командиром роти та батальйону на Албанському фронті. Після формування легіону Українських січових стрільців був у ньому сотником, а 3 січня 1918 р. призначений командиром легіону, який із березня 1918 р. разом із австрійськими вояками (згідно з умовами Брестського миру 1918 р.) звільняв від більшовиків місто Одесу, Запоріжжя та Херсонщину. На цій посаді зустрів листопадові події 1918 р. Виступив проти переходу Української Галицької армії на бік більшовиків і прагнув здійснити евакуацію УГА з Одеси. Після провалу евакуації намагався вивести боєздатні частини армії до Румунії. Задля цього 15 січня 1920 р. видав наказ про відступ на південь. За ці дії 10 лютого 1920 р. заарештований і переданий командуванню Червоної армії. Перебував у підмосковному Кожухівському таборі для військовополонених галичан. Там йому пропонували обійняти керівництво дивізією Червоної армії. Відмовився. Вивезений до Москви, розстріляний.

Осип Микитка.
Енциклопедія
історії України

Ольга ЛАНЦА,
учителька історії

Івано-Франківського наукового фізико-технічного ліцею
Івано-Франківської обласної ради

СТРІЛЕЦЬКА ВАТРА.

Урок-історичний екскурс. 5–11 класи

Мета. Вивчити історію написання стрілецьких пісень; ознайомитися з творчістю Степана Чарнецького, Григорія Труха, Дениса Січинського, Лева Лепкого, Богдана Лепкого, Михайла Гайворонського, Романа Купчинського; формувати в учнів патріотичні почуття на основі вивчення стрілецької пісенної творчості.

Завдання. Створити збірник пісень «Пісні Українських січових стрільців».

